

Eerste negen Stolpersteine bij Joods Weeshuis geplaatst

Bram de Beer is bijna drie jaar oud als hij in 1942 aankomt in het Joods Weeshuis aan de Roodenburgerstraat. Zijn ouders waren piepjong toen ze trouwden, namelijk 16 en 18 jaar, en dan sterft ook nog eens zijn moeder vlak na zijn geboorte op 21-jarige leeftijd. Zijn 24-jarige vader kan de opvoeding van Bram en zijn broertje klaarblijkelijk niet aan: broertje gaat naar oma en Bram naar het weeshuis voor Joodse kinderen in Leiden. Ze worden herenigd in '43 in doorgangskamp Westerbork. Korte tijd later is er hun transport naar Midden-Europa en nog wat later zijn ze vermoord.

foto Barbara Bikker

Bram is trouwens niet eens de jongste die zogenaamd moet gaan 'werken' in het Oosten: er zijn nog een paar driejarigen en zelfs een twee jaar oud kindje onder de 59 kinderen en medewerkers die in maart '43 uit het weeshuis gehaald worden en op transport gaan naar doorgangskamp Westerbork.

Struikelstenen

Om ervoor te zorgen dat Bram en zijn niet te bevatten lot niet vergeten worden, werd op 14 juni jl. een struikelsteen voor hem geplaatst in de opgang naar het pand waar nu onder andere een apotheek gevestigd is. Tegelijkertijd werden nog acht stenen in het voetpad

gemetseld voor acht andere kinderen en medewerkers van het weeshuis van toen. Het was een mooie, sobere plechtigheid waarin dit gebeurde. Zo'n zeventig mensen – familieleden, betrokkenen en andere belangstellenden – bekeken de negen steenplaatsingen, luisterden naar korte verhalen over de mensen die in '43 weggevoerd werden en hoorden een paar klezmerliederen, ter plekke op cello gespeeld. Maar, er zijn toen toch veel meer mensen afgevoerd? Inderdaad, in totaal zullen er 83 stenen geplaatst worden in de komende jaren. Namelijk ook voor de mensen die er na mei 1940 woonden, maar al voor de razzia in maart '43 het weeshuis verlaten hadden, en van wie niemand de oorlog overleefde. Ieder jaar zullen zo'n acht à tien steentjes geplaatst worden, steeds in deze tijd van het jaar. Omdat ieder individu apart aandacht verdient, is het praktisch niet mogelijk de 83 stenen op één dag te plaatsen.

Een warm, groot gezin

In het weeshuis van die jaren waait een redelijk progressieve pedagogische wind. De kinderen

voelen er zich als in een groot, warm gezin. De oudere jongens en meisjes dienen zich deels verantwoordelijk te voelen voor de kleintjes, er zijn veel gemeenschappelijke activiteiten, ze krijgen zakgeld dat vrij besteed mag worden, een uniform is uit den boze en ze mogen (school)vriendjes en vriendinnetjes hebben buiten het huis, bij wie ze ook mogen blijven spelen. Daarnaast wordt er wel degelijk aan de Joodse gebruiken vastgehouden. Het weeshuis is waarschijnlijk voor Bram en de andere kinderen een warme en veilige plek.

Stolpersteine-project

Burgemeester Lenferink was ook aanwezig op 14 juni en legde een van de stenen. Hij verwoordde het belang van de Stolpersteine op radio Sleutelstad als volgt: 'In Leiden zijn net zoals in andere steden heel veel Joden weggevoerd en dat is een verschijnsel dat we kennen, maar we worden er niet vaak mee geconfronteerd. En het mooie van dit idee van de Stolpersteine is, daar waar ze geplaatst zijn, je iedere keer als je er voorbijloopt er heel even aan denkt. Met hun namen, met de plek waar ze gewoond hebben. En ook denk ik dat dat een heel mooi eerbetoon is aan degenen over wie het gaat. En dat maakt het ook persoonlijk en dat is ook fijn. (... het betekent tevens) mentale steun aan de weinigen die nog maar over zijn.' Kan het nog duidelijker dan deze 'uitleg'?

Leidse Werkgroep

Deze 83 stenen bij het Joods Weeshuis kun je beschouwen als een apart project binnen het grotere geheel van de plaatsing van zo'n 250 andere stenen in de rest van de stad. Nog veel werk te doen dus, kunt u concluderen. De werkgroep Stolpersteine bestaat uit zeven vrijwilligers die tot nu toe ruim dertig stenen in Leiden geplaatst hebben. Daarmee loopt de stad bepaald niet voorop. Zo begon bijvoorbeeld Amsterdam er al veel eerder mee en die stad kent inmiddels al meer dan 1400 stenen. In meer dan 190 Nederlandse gemeenten kun je er inmiddels over 'struikelen'. In 1992

startte de Duitse kunstenaar Gunter Demnig met de eerste stenen. Inmiddels zijn er in heel Europa meer dan 100.000 te vinden. Demnig kan het dus niet meer alleen aan met zijn werkplaats. In Nederland is een atelier in Amsterdam bevoegd om in naam van Demnig de stenen te fabriceren. Naast het organiseren van de plechtigheid van de plaatsing houden de werkgroepleden zich bezig met het uitzoeken van de biografieën van de vermoorden, nemen zij contact op met nabestaanden en andere betrokkenen, overleggen met huidige bewoners over de beste plek voor het steentje en hebben contact met gemeente, universiteit en andere instellingen die van nut zijn. En natuurlijk is fondsenwerving een belangrijke factor, de stenen moeten tenslotte gemaakt (en betaald) worden. Heel mooi en ontroerend is het steeds om mee te maken dat zo veel mensen bij de plechtigheid van de plaatsingen aanwezig willen zijn, soms daarvoor speciaal overgekomen uit verre buitenlanden.

Lotte Adler

Een emotionerende blik op de mensen van toen bieden ons de foto's van Lotte Adler. Zij was in maart '43 net 18 jaar en met haar jongere zus eind jaren 30 naar Leiden gestuurd omdat Duitsland te onveilig werd. Hier bezocht ze de kleuterkweek aan de Groenhazengracht. Een dikke vriendin van haar was Jopie Vos en haar kleindochter vertelde over die vriendschap bij de plaatsing van het steentje voor Lotte. Toen ook in Nederland tal van anti-joodse maatregelen werden doorgevoerd, was Lotte zo slim haar fotoalbum bij haar vriendin in bewaring te geven. Een geluk bij een catastrofe, nu resteren ons een flink aantal indrukwekkende foto's die een beeld geven van het leven in het weeshuis. Misschien was Lotte ook nog wel tijdens het transport naar Westerbork een steun voor de kleintjes zoals Bram de Beer. Op een kaartje schreef ze: 'Ik zing terwijl het binnen in mij huilt.' □

Enkele tips om verder te lezen:

Jaap W.Focke, Machseh Lajesou-min / a Jewish Orphanage in the City of Leiden, 1890-1943 (verschenen in 2021 en raadpleegbaar op de site van Joods Weeshuis)

Mien Stam-van der Staij, Lotte – ik zing terwijl het binnen in mij huilt (2003 – ook te lezen op de site van het weeshuis).

Leonard Kasteleyn, Vervolg en bescherming, joden in Leiden 1933-1945, (2003 – eveneens te vinden op de site).

W.F. van Zegveld, Joods Wees- en Doorgangshuis Leiden, bewoners 1890-1951, (1993) (bijgewerkt door P.J.M. de Baar, Leiden, maart 2016 - idem te lezen).

Een verslag van de plaatsingen op 14 juni met foto's en de verschillende korte toespraken zijn eveneens op de site te vinden. Daar vindt u tevens het gironummer van de stichting, mocht u het werk van de werkgroep willen ondersteunen.

door Erik Habold